

*Віктор КАРПІОВ,
полковник, начальник ЦМЗСУ*

ДІЯЛЬНІСТЬ ЦЕНТРАЛЬНОГО МУЗЕЮ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ У 2003 РОЦІ

У звітному 2003 році головні зусилля Центрального музею Збройних Сил України (ЦМЗСУ) були спрямовані на активізацію музейної діяльності відповідно до вимог Указу Президента України від 22 березня 2000 року "Про невідкладні заходи щодо розвитку музеїв України", Постанови Кабінету Міністрів від 30.03.2002 р. "Про затвердження Програми розвитку музейної справи на період до 2005 року" та наказу Міністра оборони України № 95 від 06.03.2002 р. "Про затвердження Положення про організацію діяльності військових музеїв та музеїв (кімнат) бойової (трудової) слави у Збройних Силах України".

Основними напрямками діяльності ЦМЗСУ у 2003 році були:

- запровадження і дослідження інформаційно-музейних технологій (культурно-освітня, виховна, екскурсійна, експозиційна, методична, інформаційно-рекламна, виставкова і видавнича діяльності);
- дослідження військово-історичних процесів (розробка тем досліджень за структурою музею, проведення наукових конференцій, виставок, робота в архівах, підготовка матеріалів з військово-історичної тематики для публікацій у засобах масової інформації, розробка тематично-експозиційних планів, архітектурно-художніх рішень, наукових концепцій експозицій, комплектування фондів);
- дослідження проблем фондової роботи (облік фондів та їх науковий опис, зберігання фондів відповідно до вимог інструкцій, розробка інструкцій, введення комп'ютерного обліку фондів, розробка програм обліку, методична робота, робота бібліотеки та наукового архіву; зв'язки з іншими музеями (в тому числі з музеями інших держав)).
- відкриття філії ЦМЗСУ — Військово-морського музейного комплексу "Балаклава";

— подальший розвиток філій ЦМЗСУ — Волинського регіонального музею українського війська та військової техніки і Музею Ракетних військ стратегічного призначення.

У звітний період Центральний музей Збройних Сил України утримувався за штатом № 48/070, згідно з яким передбачено дві офіцерські посади та 14 посад працівників Збройних Сил. Відповідно до затвердженого начальником Головного управління виховної роботи МО України штатного розпису, за ст. 1515 утримувалось 16 штатних одиниць і одна штатна одиниця за ст. 0941.

Філія ЦМЗСУ — Музей Ракетних військ стратегічного призначення — утримувалася за штатом № 48/054, згідно з яким передбачено утримання 46 фахівців за рахунок бюджетних коштів. За штатним розписом за рахунок коштів спеціального фонду бюджету у музеї РВСП утримувалося 7 чоловік.

Відповідно до наказу № 5 від 30.12.2002 р. Державного секретаря Міністерства оборони України "Про створення філії Центрального музею Збройних Сил України — Військово-морського музейного комплексу "Балаклава" з 1 червня 2003 року Військово-морський музейний комплекс "Балаклава" прийняв відвідувачів. Ця філія музею утримувалася за штатним розписом за рахунок спеціального фонду державного бюджету, за яким передбачено утримання 18 фахівців. На 25.12.2003 р. в штаті ВММК "Балаклава" 17 працівників.

Всього за штатами та штатними розписами у 2003 р. ЦМЗСУ та його філії налічували 103 штатних одиниці: ЦМЗСУ — 2 офіцери і 31 працівник, Музей РВСП — 53 працівники та ВММК "Балаклава" — 17 працівників. У філії ЦМЗСУ — Волинському регіональному музеї Українського війська та військової техніки за рахунок коштів Міжнародного громадського об'єднання "Волинське братство" утримувалося 4 чоловіки. Загалом у музеї працювало 107 фахівців.

За звітний період Центральний музей Збройних Сил України відвідало загалом — 9 504 особи, у минулому році — 10 337 осіб. Тобто кількість відвідувачів зменшилась на 833 особи (на 8 %). У тому числі у 2003 р. музей відвідало 3 135 військовослужбовців, у 2002 — 1 999. Порівняно з 2002 роком відвідування музею військовослужбовцями збільшилось на 1 136 чоловік (на 56,8 %).

У звітний період наукові працівники Центрального музею Збройних Сил України провели 250 екскурсій, у тому числі для військово-

Знайомство з макетом території музею РВСП проводить його завідувач О.М.Вайлунов

службовців — 95 (у 2002 р. проведено 267 екскурсій, в тому числі для військовослужбовців — 89). У звітний період загальна кількість екскурсій зменшилась на 17 (на 6 %), а для військовослужбовців збільшилась на 6 (6,7%).

Відвідування філій ЦЗМСУ у звітний період:

— Музею Ракетних військ стратегічного призначення — 2 420 чоловік, з них 67 військовослужбовців (у 2002 р. музей відвідало 3851 чоловік, із них 404 військовослужбовці). Проведено екскурсій — 115, у тому числі для військовослужбовців — 3. За плату музей відвідало 2095 чоловік, безкоштовно — 325 чоловік. Від реалізації вхідних квитків отримано коштів на загальну суму 13 417 грн.;

— Волинського регіонального музею Українського війська та військової техніки — 3 120 чоловік, у 2002 р. — 6176 чоловік, кількість відвідувачів у 2003 році зменшилась на 3056 чоловік (на 50,5 %). Музей відвідало 128 військовослужбовців (у 2002 р. — 234). Загальна кількість військовослужбовців зменшилась на 106 чоловік. Проведено екс-

курсій — 11, у тому числі для військовослужбовців — 4. За плату музей відвідало 2374 чоловіки, безкоштовно — 746 чоловік. Від реалізації вхідних квитків отримано коштів на загальну суму 1 470 грн.;

— Військово-морського музейного комплексу "Балаклава" — 2 138 чоловік, з них 150 військовослужбовців. Проведено 203 екскурсій, у тому числі для військовослужбовців — 15. За плату музей відвідало — 1840 чоловік, безкоштовно — 343 чоловіки. Від реалізації вхідних квитків отримано коштів на загальну суму 18 948 грн.

Загальна кількість відвідувачів ЦМЗСУ разом з його філіями у звітний період — 17 182 особи (у минулому році — 20 364 особи). Порівняно з минулим роком кількість відвідувачів зменшилась на 3 182 чоловіки (на 16 %). У загальній кількості відвідувачів музею та його філій за звітний період кількість військовослужбовців становила 3 480 осіб (у минулому році — 2 637 осіб). Відвідування музею військовослужбовцями порівняно з минулим роком загалом збільшилась на 843 особи (на 32 %).

За плату музей відвідало 4 413 чоловік, квитків реалізовано на загальну суму 5 777 грн. 50 коп., в минулому році — 5 054 чоловіки, а квитків реалізовано на суму 5 217 грн. Кількість відвідувачів за плату у звітний період зменшилась на 641 чоловік (на 12,6%), сума отриманих коштів за реалізацію вхідних квитків збільшилась на 560 грн. 50 коп. (на 10 %).

Музей у 2003 р. отримав від продажу власної друкованої продукції — "Військово-історичного альманаху", каталогу "Нарукавні знаки" та значків — 2 249 грн. 20 коп., у минулому році — 3 126 грн. 36 коп. Сума отриманих коштів від реалізації власної друкованої продукції зменшилась порівняно з минулорічними даними на 877 грн. 16 коп.

У звітний період діяльність ЦМЗСУ в галузі запровадження та дослідження інформаційно-музейних технологій спрямовувалась на поліпшення екскурсійної роботи, розширення зв'язків з ветеранськими організаціями, навчальними закладами і військовими частинами, екскурсійне обслуговування військових делегацій іноземних держав в рамках військового співробітництва та розширення форм роботи з відвідувачами. Згідно з річним, місячними та поточними планами роботи музею, наукові працівники проводили культурно-масові заходи, враховуючи основні військово-історичні події країни в цілому, а також ювілейні й урочисті дати Збройних Сил України.

З діяльністю музею та його станом 3 жовтня 2003 року ознайомилась перший заступник Міністра оборони з гуманітарних питань Валентина Гошовська. 6 грудня, в День Збройних Сил України, у музеї відбулась зустріч Міністра оборони України Євгена Марчука з ліцеїстами Київського військового ліцею імені І.Богуна.

Під час відвідання музею В.А.Гошовською. Жовтень 2003 р.

*Зустріч Міністра оборони України Є.К.Марчука з ліцеїстами.
Грудень 2003 р.*

У звітний період екскурсійна діяльність спрямовувалась на покращення якості проведення оглядових екскурсій по діючій експозиції музею та на розробку нових тематичних екскурсій навчального й загальноосвітнього характеру по експозиції музею. Відповідно до планів роботи з науковими працівниками проводились методичні заняття з метою підвищення професійного рівня та поглиблення знань з військової історії України.

16 вересня та 27 листопада 2003 року у музеї проведено організаційні збори з вчителями історії та допризовної підготовки юнацтва загальноосвітніх шкіл Печерського району м. Києва. На зборах обговорені питання щодо проведення тематичних уроків. У ході співпраці з вчителями визначені теми навчальної програми з історії для загальноосвітніх шкіл, які можна опановувати за допомогою матеріалів, розміщених в експозиції музею. Для загальноосвітніх шкіл розроблені абонементні квитки для відвідування музею.

Наукові співробітники працювали над покращенням ефективності військово-патріотичного виховання молоді на славетних традиціях військової історії України. З нагоди 60-річчя з дня визволення Києва проведено урок мужності для учнів середніх шкіл, на якому були присутні 32 учні, кореспонденти радіо, вчителі, офіцери, ветерани Збройних Сил.

ЦМЗСУ підтримує постійні зв'язки з військовими комісаріатами, військовими частинами, запрошує військовослужбовців відвідувати постійно діючу експозицію музею, а також на відкриття виставок. Позаштатні лектори військово-історичного клубу "Слава Батьківщини" у звітний період вели лекційну роботу у військових частинах. Наукові працівники музею постійно проводили заняття з слухачами Університету українознавства при Центральному будинку офіцерів Збройних Сил України з історії України, військової історії України та державності України. Загалом прочитано 96 лекцій.

Напередодні Дня Перемоги відбулась зустріч працівників музею з ветеранами війни селища Пісківка Бородянського району Київської області, а також з представниками редакційної колегії "Книги пам'яті селища Пісківка". Під час зустрічі було презентовано книгу, примірник якої передано до наукової бібліотеки музею.

Музей підтримував постійні контакти із засобами масової інформації — пресою, радіо та телебаченням. Журналісти ЦТРС МО Ук-

раїни і науковці музею підготували репортаж до передачі "Наше військо" у рубрику "До 60-річчя звільнення України". Журналісти телебачення м. Сум використали експозицію музею, підготували відеоматеріал, присвячений останньому кошовому Запорозької Січі Петру Калнишевському. 23 вересня 2003 року Центральний музей Збройних Сил України організував рекламно-інформаційний тур до філії Музею Ракетних військ стратегічного призначення. Метою проведення туру було ознайомлення представників засобів масової інформації, туристичних агенцій, провідних музеїв з експозицією філії та з можливостями прийому екскурсійних груп.

Російська кіностудія "Мосфільм" на території філії Центрального музею Збройних Сил України ВММК "Балаклава" провела знімання багатосерійного художнього фільму "Если завтра в поход" та документальної стрічки "Спецназы России".

Журналісти першого радіоканалу України підготували до ефіру інтерв'ю із заступником начальника музею з наукової роботи майором О.Л.Скрябіним про діяльність ЦМЗСУ.

У газетах "Народна армія", "По-киевски", "Голос України", "Армія і суспільство", "Кореспондент", "Вартові неба", журналах "Автоцентр", "Країна знань" друкувались статті про діяльність ЦМЗСУ та матеріали наукових досліджень працівників музею. Сторінка Центрального музею Збройних Сил України та його філій розміщена в каталозі "Золота Україна"; виготовлено флаєри ЦМЗСУ і його філій, а також "Військово-історичного альманаху".

З метою вивчення ставлення до діяльності ЦМЗСУ проведено опитування на основі розроблених анкет за темою: "Погляд на музей очима відвідувачів".

У своїй діяльності музей постійно використовує сучасні комп'ютерні технології. Веб-сторінку музею в мережі Інтернет, створену ще у 2000 році, замінено на нову. Розроблено нові тексти, їх проілюстровано новими світлинами з урахуванням змін, внесених до основної експозиції. Змінено дизайн сайту, він став привабливішим. Для контакту з користувачами існує гостьова книга, ведеться листування. Сторінка постійно оновлюється, додано нові видання "Військово-історичного альманаху".

Навчальним закладам та військовим частинам надсилались рекламні матеріали для популяризації діяльності музею, його філій та "Військово-історичного альманаху".

У звітний період видавався започаткований ЦМЗСУ у 2000 році "Військово-історичний альманах", який дає змогу вітчизняним вченим оприлюднювати матеріали своїх досліджень на військово-історичну тематику. 2003 року побачили світ два номери "Військово-історичного альманаху". На перше півріччя 2003 року альманах передплатили 226 осіб, на друге півріччя — 205.

У звітний період у Центральному музеї Збройних Сил України постійно діяли дорадчі органи музею: науково-методична рада, фондово-закупівельна та експертна комісії.

Філія ЦМЗСУ — Музей Ракетних військ стратегічного призначення у звітний період спрямовував свою діяльність на приймання відвідувачів, поповнення експозиції новими зразками техніки й озброєння. Тривала експозиційна робота, пов'язана зі створенням експозицій "Бойовий шлях 188-ї стрілецької дивізії у 1941 — 1945 рр." та "Історія розвитку ракетобудування". Виготовлено два відеофільми: "Ключ від ядерної кнопки" та "Музей РВСП".

Прес-конференція в музеї РВСП. Вересень 2003 р.

На початку року колекція музею поповнилась новими експонатами — колекцією ракетних двигунів, переданих Харківським військовим університетом. Виставкова діяльність музею РВСП спрямовувалася на організацію і проведення стаціонарних виставок. В Історико-культурному центрі музею розміщена виставка основних елементів ракетної техніки, макети та фото різних типів ракет.

У квітні був підписаний договір Волинського регіонального музею Українського війська та військової техніки з Міжнародним громадським об'єднанням "Волинське Братство" щодо оренди приміщень задля вирішення питань практичного утримання філії, що відповідає умовам раніше підписаної між Центральним музеєм та об'єднанням Угоди про співробітництво.

22 жовтня 2003 року у Луцьку відбувся семінар на тему: "Концепція розбудови філії Центрального музею Збройних сил України — Волинського регіонального музею Українського війська та військової техніки і шляхи її реалізації". Метою семінару було обговорення питань розбудови філії й опрацювання конкретних пропозицій щодо її діяльності.

Експозиція військової техніки Волинського регіонального музею Українського війська та військової техніки. Луцьк, жовтень 2003 р.

Знайомство т.в.о начальника Головного управління виховної роботи Міністерства оборони України генерал-майора В.І.Алещенко та заступника Головнокомандувача ВМС ЗС України з виховної роботи капітана I рангу О.М.Марущака з діяльністю філії ЦМ ЗС України — ВММК "Балаклава". Доповідає завідувач філії В.Ф.Садовніченко. Севастополь, серпень 2003 р.

З 1 червня 2003 р. почала працювати філія ЦМЗСУ — Військовоморський музейний комплекс "Балаклава". Опрацьовано концепцію розбудови філії, обґрунтовано фінансування робіт зі створення експозиції, проведено ряд організаційних заходів з підготовки розпорядження Державного секретаря Міністерства оборони та проекту наказу Міністра оборони України. Розробляється тематико-експозиційний план і архітектурно-художнє рішення експозиції. Ведеться збір фондів колекцій, музейних експонатів.

Центральний музей Збройних Сил України постійно підтримує зв'язки з Державними музеями України, проводить обмін музейним досвідом, що сприяє підвищенню професійного рівня музейних працівників.

З метою вивчення рекламного й ринкового досвіду туристичних агенцій та фірм, а також організації співпраці щодо включення ЦМЗСУ та його філій до переліку туристичних агенцій, з якими

співпрацюють зазначені туристичні агенції і фірми, наукові працівники музею відвідали Міжнародну туристичну виставку "Україна — подорожі та туризм". З низкою туристичних фірм і агенцій проведено попередні переговори, відбувся обмін інформацією, зокрема фірмам і агенціям передані буклети ЦМЗСУ та Музею Ракетних військ стратегічного призначення.

У звітний період в рамках міжнародної співпраці в музеї побували військові делегації іноземних країн: США, Англії, Росії, Норвегії, Сербії, Румунії, Польщі, Угорщини, Німеччини, Данії, Бельгії, Прибалтики, Швейцарії, Болгарії. Для військових делегацій з Росії та Німеччини проведені оглядові екскурсії по місту Києву з відвіданням музеїв, архітектурних та військово-історичних пам'яток.

У звітний період музей провів низку міжнародних заходів. ЦМЗСУ надав допомогу Київській Асоціації військових аташе в організації і проведенні Віденського балу, який відбувся в приміщенні ЦМЗСУ 28 лютого; музей також сприяв організації і проведенню святкового балу для підрозділу морської піхоти Посольства США на

Військовий аташе Посольства Республіки Польща в Україні бригадний генерал Едвард Жвагжик передає бібліотеці Центрального музею Збройних Сил України літературу про українсько-польські взаємини у ХХ ст. Травень 2003 р.

честь річниці створення ВМС США. У травні в музеї відбулася зустріч з військовим аташе з питань оборони Посольства Республіки Польща в Україні бригадним генералом Едвардом Жвагжиком.

У звітний період ЦМЗСУ отримав з Музею Війська Польського пропозицію — проект угоди щодо співробітництва в галузі музейної справи між військовими музеями Війська Польського та Збройних Сил України. Угода передбачає здійснювати міжнародне співробітництво на принципах рівноправності, партнерства і взаємної вигоди. ЦМЗСУ співпрацює з представниками Британського Корпусу Експертів в Україні — BESO у напрямку розвитку та розбудови філії музею — Військово-морського музейного комплексу "Балаклава".

Важливою формою освітньо-виховної роботи музею у звітний період була виставкова діяльність. Вона характеризувалась організацією і проведенням стаціонарних та пересувних тематичних виставок до визначних історичних дат.

У березні разом з Московським громадським об'єднанням "Союз друзів Болгарії" та комерційним підприємством "Укравто" за участю народного депутата України Таріела Васадзе ЦМЗСУ підготував та провів виставку "Пам'ятники ратної слави", присвячену пам'яті полеглих воїнів, зокрема з українських полків, які брали участь у російсько-турецькій війні 1877 — 1878 рр. у складі російської армії.

У звітний період музей провів фотовиставки: "Служимо народу України", "Збройні Сили України", "Іракський похід", "Миротворча діяльність Збройних Сил України", "Техніка та озброєння Збройних Сил України". На виставках широко використовувалися сучасні світлини з фондів Центрального музею Збройних Сил України. У травні ЦМЗСУ надав допомогу експонатами Музею історії міста Києва в організації і проведенні виставки "Гідний роду свого", присвяченої 130-річчю від дня народження гетьмана України Павла Скоропадського.

Науково-дослідна діяльність у звітний період спрямовувалася на розробку наукових концепцій нових експозицій, тематико-експозиційних планів, архітектурно-художніх рішень експозиції, проведення наукових конференцій, підготовку довідкових матеріалів з військово-історичної тематики, а також матеріалів для публікацій у засобах масової інформації.

Головні зусилля в науковій роботі були зосереджені на розробці концепції експозиції Військово-морського музейного комплексу

"Балаклава", а також відпрацюванні тематичної структури експозиції і тематико-експозиційного плану. Ця робота пов'язана з науковим дослідженням розвитку військово-морського мистецтва та військово-морської справи (тактики, суднобудування, еволюції розвитку збройної боротьби на морі) в загальносвітовому контексті, — починаючи з найдавніших часів до сьогодення. Концепцією експозиції Військово-морського музейного комплексу "Балаклава" передбачено висвітлити окремими блоками світову воєнно-морську історію, а також історію заснування Балаклави та її військовою історію (від перших фортифікаційних споруд античності до морських битв періоду Кримської війни 1853 — 1856 рр., Першої та Другої світових воєн); історію створення та діяльність військово-морської бази і підземного заводу. Тематичною структурою експозиції передбачається висвітлити історію формування та розвитку підводного і надводного флоту, військово-морського озброєння у XVIII — XX ст. у контексті загальносвітового розвитку флоту; історичний розвиток Військово-Морських Сил України, вплив складових частин ВМС — берегової охорони, морської піхоти, морської авіації — на розвиток і вдосконалення сучасної військово-морської стратегії; морські походи та навчання ВМС Збройних Сил України; символіку ВМС.

У звітний період відпрацьовано тематичну структуру, створено тематико-експозиційний план блоку експозиції "Історія надводного флоту у контексті загальносвітового розвитку", до якого увійшли 19 тем, об'єднані у 4 розділи ("Військово-морське мистецтво рабовласницького суспільства у VI ст. до н.е. — V ст. н.е."; "Військово-морське мистецтво феодального суспільства у VI — XVIII ст."; "Військово-морське мистецтво у XVIII — XIX ст." та "Військово-морське мистецтво у XX — початку XXI ст."). По перших двох експозиційних темах виготовлено 10 баннерів.

Науково-дослідницька робота в галузі дослідження військово-історичних процесів спрямовувалась також на розробку доповнень до діючої експозиції музею. Досліджені і створені тематичні комплекси "Останній кошовий Запорозької Січі Петро Калнишевський" та "Україна за часів гетьмана України Івана Мазепи — кінець XVII — початок XVIII ст.", які доповнили тематичний блок експозиції "Доба Козаччини XVI — XVIII ст." В експозиції "Сучасні Збройні Сили України" розміщено тематичний комплекс — рядовий контрактної служби Ва-

силь Мельник — Герой України. Внесені відповідні доповнення до тексту екскурсій та плану архітектурного-художнього рішення.

Наукові співробітники музею провели наукові дослідження і підготували історичні довідки про події Кримської війни 1853 — 1856 рр., створення і розвиток Ракетних військ стратегічного призначення, державну і військову діяльність гетьмана Лівобережної України Івана Мазепи та Петра Калнишевського — останнього кошового Запорозької Січі, боротьбу українського народу під проводом Богдана Хмельницького за державність у XVII ст., до 60-ї річниці визволення Києва (1943 р.).

Працівники музею взяли участь у конференції (28.05 — 1.06.2003 р.), яку проводили Київський національний університет ім. Т.Г.Шевченка, науковий фонд Московської підводної археологічної експедиції, Федерація підводного спорту та підводної діяльності України на тему: "Підводні археологічні дослідження в Північному Причорномор'ї".

17 червня 2003 року у музеї була проведена конференція — круглий стіл на тему: "Проблеми розвитку воєнно-історичної науки в сучасних умовах", на якій відбулося обговорення стану та перспектив подальшого розвитку військово-історичної науки. В роботі конференції взяли участь народні депутати України, науковці Національної академії оборони України, Інституту історії Національної академії наук України, наукові працівники ЦМЗСУ та представники громадської організації "Український інститут воєнної історії".

22 жовтня 2003 року в м. Луцьку влаштовано науково-практичну конференцію "Організація діяльності, напрями і перспективи розвитку філії ЦМЗСУ — Волинського регіонального музею Українського війська та військової техніки".

Проводились науково-методичні ради музею, на яких розглядалися і обговорювалися наукові концепції, тематико-експозиційні плани й художні рішення тематичних комплексів, які доповнили розділи експозиції "Доба козаччини XVI — XVIII ст.", "Сучасні Збройні Сили України", "Україна часів Визвольних змагань 1917 — 1921 рр.", законодавчі документи уряду України та Міністерства оборони України, пов'язані з розвитком музейної справи, а також питання методики фондової, експозиційної, науково-дослідної, науково-освітньої діяльності музею.

Надавалися консультації з питань військової історії викладачам ДПЮ шкіл, засобам масової інформації, окремим громадянам.

На початку липня група фахівців Центрального музею Збройних Сил України на запрошення ініціативної групи офіцерів і ветеранів ВПС України з робочим візитом відвідала Полтаву. Мета поїздки — зустріч з офіцерами і ветеранами ВПС, які запропонували на базі існуючої військової частини створити у Полтаві Музей військової авіації України — філію ЦМЗСУ.

Представники ЦМЗСУ, ветеранської організації Полтавського авіагарнізону та 35-ї авіаційної групи ВПС України під час огляду "колекції" бомбардувальників. Полтава, липень 2003 р.

Наукові співробітники музею вели роботу з авторами, статті яких надруковані у "Військово-історичному альманасі" та науково-методичному збірнику "Військовий музей", підготували й опублікували матеріали про створення Державного військово-морського музейного комплексу у Севастополі (ВММК "Балаклава"), музейну подорож до Полтави та Полтавську авіаційну колекцію, нові нагороди Міністерства оборони України, організацію бібліотечної роботи у Збройних Силах України, напрямки і перспективи розбудови Волинського регіонального музею Українського війська та військової техніки. Добирали законодавчі документи у галузі музейної діяльності та культури, ілюстративні матеріали.

Наукові розробки знайшли широке відбиття у засобах масової інформації — на телебаченні, радіо, у пресі та мережі Інтернет. У науково-популярному журналі "Країна знань" опубліковано статтю "В битві за Київ визначну роль відіграв "бог війни", присвячену 60-й річниці визволення Києва від німецьких загарбників, у "Всеукраїнській технічній газеті" — статтю "Свідок жертвовності і звитяги" про один з експонатів музею — 76-мм полкову гармату.

Протягом 2003 року робота в галузі дослідження фондів була спрямована передусім на комплектування музейних фондів та окремих колекцій, облік, дослідження музейних предметів та забезпечення належних умов збереження.

На початку року підбито підсумки руху музейних фондів за 2002 рік та подано статистичні дані за звітом № 8-НК до Державного комітету статистики й Міністерства культури і мистецтв.

У цілому за рік було проведено 23 засідання фондово-закупівельної комісії, на яких розглянуто 132 акти приймання. До музейних фондів надійшло 2902 експонати (основного і науково-допоміжного фондів), це на 1602 експонати більше, ніж у минулому році. З них до основного фонду надійшло 1820, до науково-допоміжного — 1082, до наукової бібліотеки — 314 одиниць.

Поквартально надходження до фондів музею виглядає так:

за I квартал 2003 р. до фондів музею в цілому надійшло 1895 експонатів, з них до основного фонду прийнято 1126 одиниць, до науково-допоміжного — 637, до наукової бібліотеки — 132;

за II квартал надійшло 910 експонатів, з них до основного фонду — 420 одиниць, до науково-допоміжного — 380, до бібліотеки — 110;

за III квартал надійшло 252 експонати, з них до основного фонду — 217 одиниць, до науково-допоміжного — 5, до бібліотеки — 30;

за IV квартал надійшло 159 експонатів, з них до основного фонду — 57 одиниць, до науково-допоміжного — 60, до бібліотеки — 42.

Загальна кількість фондів на кінець 2003 року становить 11 400 одиниць основного фонду, 5 906 одиниць науково-допоміжного фонду, 3477 одиниць бібліотечного фонду.

Серед прийнятих експонатів за рік 387 з них було закуплено на загальну суму 27 158,61 грн. На замовлення музею науковий співробітник Інституту археології НАНУ Д.Нужний виготовив макет балісти для експозиції музею. У художника Т.Лящука було куплено картину "Іван Богун" (акварель), виконану за стародавньою

гравюрою. Цікаву колекцію речей XIV — XV ст. придбано у науково-го співробітника Інституту археології НАНУ О.Сіром'ятникова: це арбалетні болти, поясний гак, ножиці, замок, ювелірний пінцет, пряжки та залізні кресала. Також у цей період на замовлення музею було виготовлено історичну фігуру і костюм князя Данила Галицького, яку розмістили у відповідному розділі експозиції музею.

Музей також придбав 5 бойових сокир та 2 залізні кельти (IX — XIII ст.), 7-мм пістолет "Намбу" (Японія), нагрудний знак "Разведчик 1-го разряду" (Росія, поч. XX ст.), нагородний портсигар зразка 1938 р., артилерійську бусоль зразка 1910 р., картину художника А.Серебрякова "Часи Володимира Мономаха" (полотно, олія).

На замовлення музею були виготовлені фотографії про перебування українських військовослужбовців в Іраку, частина була використана для оформлення фотовиставки "Іракський похід".

Значно поповнилася колекція нарукавних знаків: за рік надійшло 424 нові нашивки, і в цілому колекція налічує 1293 нарукавні знаки.

Ряд цікавих фотографій та матеріалів про Українських січових стрільців передала до музею К.Чічка-Андрієнко (м. Мюнхен, Німеччина), онука К.Трильовського, який на початку XX ст. започаткував січово-стрілецький рух в Україні.

За цей період музеєві було передано з військової частини А 2502 (м. Овруч) літак Як-28У (списаний), який експонується у Державному музеї авіації (м. Київ).

Цінний експонат "Статут залогової служби", затверджений Головним отаманом Армії УНР С.Петлюрою і який було видано у Львові 1921 року, передав до фондів музею Державний секретар Міністерства оборони України генерал-полковник В.І.Банних.

Співробітник Національного історичного музею І.В.Мамалига передала до фондів музею світлини, вирізки з газет з історії будівництва Збройних Сил України (перші етапи, до середини 90-х рр.)

Військовий аташе Посольства Республіки Польща в Україні та його заступник з нагоди Міжнародного дня музеїв передали до музею книги видавництва "Ритм" з історії Польщі та українсько-польських стосунків у XX ст.

Співробітники музею провели експедицію в м. Лубни Полтавської обл. для добору матеріалів по 25-й гвардійській мотострілецькій Синельниково-Будапештській орденів Суворова і Богдана Хмель-

ницького дивізії ім. В.І.Чапаєва. У результаті пошукової роботи до музейних фондів було передано 354 експонати, серед яких: тачанка поч. ХХ ст., учбова міна, 120-ПМ снаряд, міношукач, ваза, кубок, а також ряд фотографій і матеріалів з історії дивізії.

Капітан С.Гайворонський передав літню польову форму одягу 3-го окремого інженерного батальйону Миротворчих Сил Місії ООН у Південному Лівані, яку розміщено у відповідному розділі експозиції.

З Волинської митниці до фондів музею надійшли ювілейні медалі періоду Великої Вітчизняної війни і документи.

До фондів були передані документи партизана В.Г.Рудюка: довідки, бойова характеристика, листи з фронту; також кітель та особисті речі генерал-майора С.І.Зайцева, учасника Великої Вітчизняної війни.

Не переривалася співпраця із українською діаспорою, зокрема В.Микитин (м. Сан-Сіті, США) надіслав до музею нові томи "Літопису УПА" та англomовні книги про Україну; А.Коморовський передав книгу А.Боляновського "Українські військові формування у Збройних Силах Німеччини (1939 – 1945 рр.)" (Львів, 2003); Ю.Ференцевич передав матеріали про 1-шу УД УНА.

Цінним подарунком стали моделі літаків АН-70, Су-27, підводного човна "Запоріжжя", катера "Морська охорона", надані генералом армії України В.Шкідченком.

З Національного художнього музею України надійшов фотоальбом із вміщеними репродукціями живопису і графіки з фондів НХМУ. Колишній вояк 1-ї УД УНА В.Верига під час зустрічі з працівниками музею передав до бібліотеки ЦМЗСУ свої книги "Під сонцем Італії" та "Слідами батьків". Музей придбав також двотомник "Российская музейная энциклопедия", книгу "Спутник партизана" (Москва, 1941 р.).

Впродовж року проводилася значна робота з опрацювання та наукового дослідження фотоматеріалів, які знаходяться на збереженні у фондах музею: періоду громадянської і Великої Вітчизняної воєн, радянських збройних сил; частина їх поставлена на облік. В цілому з цієї тематики було досліджено 2217 музейних предметів.

Також було замовлено і виготовлено бланки інвентарних карток та уніфікованих паспортів для наукових описів музейних предметів. За звітний період наукові працівники лабораторії оформили 3258

інвентарних карток на предмети основного фонду. Картки з описами книг нових надходжень включалися до алфавітного та систематичного каталогів наукової бібліотеки музею. За рік в цілому було досліджено 2410 музейних предметів і оформлено 200 паспортів на предмети військової техніки й озброєння. Паспортизація музейних предметів основного фонду в подальшому стане базою для створення електронних автоматизованих інформаційно-пошукових систем.

У другому півріччі було проведено інвентаризацію фонду військової техніки та озброєння шляхом перевірки облікової документації з наявними експонатами, перевірено й проставлено інвентарні номери на предмети. В цілому фонд військової техніки та озброєння становить 789 одиниць.

Науково-дослідна лабораторія фондової роботи доопрацювала і внесла зміни й доповнення до тематико-експозиційних планів музейних експозицій "Військова справа на теренах України з найдавніших часів до початку ХХ ст." та "Збройні Сили України. Витоки (1917 — 1991)".

У цьому році тривала бібліографічна робота наукової бібліотеки музею. На кінець 2003 року лабораторія підготувала бібліографічний огляд військової преси за поточний рік, наявної у бібліотеці музею. Він включає близько 740 статей різної тематики. Структурно посібник складається з 21 розділу і призначений для полегшення пошуку матеріалів за темами: "Розвиток і будівництво у Збройних Силах", "Гуманітарна та виховна робота", "Миротворча діяльність", "Зброя і техніка", "Збройні сили зарубіжних країн", "Військова історія", "Символіка та геральдика" тощо.

Протягом року проводилася планомірна реставрація музейних предметів. Художник-реставратор лабораторії С.І.Михайлова відреставрувала і законсервувала 30 музейних предметів, зокрема: арбалетні болти, леза ножів, ланцюжок та ін. з колекції, придбаної у О.Сиром'ятникова. Завершено реставрацію гренадерської шапки (ХІХ ст.), відреставровано фрагмент (колесо) тачанки поч. ХХ ст., що експонується в залах музею.

На засіданні художньо-реставраційної ради музею було затверджено план проведення реставрації прапора 3-ї Залізної дивізії Армії УНР. Визначено експонати для планової реставрації на наступний рік.

Експонати музею широко надавались для використання іншим

Поповнення експозиції музею новим експонатом

установам та організаціям. В цілому за рік для тимчасового користування було видано 493 експонати. Зокрема військовій частині А-0515 для організації виставки до Дня захисника Вітчизни — світлини про сучасні Збройні Сили України; військовій частині А-1225 — світлини для організації фотовиставки, присвяченої Дню миротворця; також надавалися фотоматеріали Головному командуванню Сухопутних військ.

Працівники лабораторії підібрали фотографії для організації аналогічної виставки у Центральному Будинку офіцерів, фотоматеріали для Київського облвійськкомату; фото- та інформаційні матеріали — для газети "Народна армія". Надавалися експонати й фотоматеріали для публікації редакції журналу "Камуфляж", агентству "Прес-КІТ".

Окремими експонатами козацької доби скористався Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва для проведення виставки "Україна і Росія. Історія XVII — XVIII ст."

Музею історії міста Києва були надані особисті нагороди гетьмана П.Скоропадського для організації виставки "Гідний свого роду", присвяченої 130-й річниці з дня народження гетьмана. Для німець-

кого історичного музею (Берлін) була підготована інформація про прапор 3-ї Залізної стрілецької дивізії Армії УНР.

16 предметів стрілецької зброї із колекції музею надавалися для виставки холодної і вогнепальної зброї, яку організував Укроборонсервіс.

Були підібрані фотографії для організації фотовиставки, присвяченої 12-й річниці Збройних Сил України, яка проходила в ПК "Україна" та в приміщенні музею.

Також були підготовані інформаційні й ілюстративні матеріали за темами: "Батурин — козацька столиця", "Кримська війна 1853 — 1856 рр.", "Козацькі війни XVII ст." для опрацювання їх науковими співробітниками музею при розробці лекційно-екскурсійних матеріалів та тематико-експозиційних планів музейних експозицій. Фотоматеріали експозиції музею та окремих експонатів надавалися для доповнення веб-сторінки музею в мережі Інтернет та публікацій у "Військово-історичному альманасі".

До того працівники лабораторії надавали інформаційно-методичну допомогу по систематизації та обліку музейних фондів музею Національної академії оборони, Українській військово-медичній академії, музею Українського товариства політв'язнів і репресованих та філіям ЦМЗСУ — Волинському регіональному музею Українського війська та військової техніки, музею РВСП.

Для наукових працівників музею з метою підвищення професійно-освітнього рівня проводилося методичне заняття на тему: "Комплектування фондів військового музею", на якому було розкрито поняття музейного предмета, експоната, музейної колекції, подано їх коротку характеристику, а також визначалися основні види й джерела комплектування фондів.

Протягом звітнього періоду приділялася увага умовам збереження музейних експонатів, зокрема було вжито заходів щодо дезинфекції та захисту експонатів від комах-шкідників у фондосховищі та експозиції музею.

Діяльність музею відповідає вимогам керівних документів. В цілому у 2003 році покращилась робота з висвітлення музейними засобами військової історії України. Набули удосконалення всі напрямки культурно-освітньої та науково-дослідної роботи. ЦМЗСУ став відомим військово-історичним закладом. У роботі музею сфор-

Відкриття виставки колекційної холодної зброї, організованої Державним підприємством "Укроборонсервіс" та музеєм. Грудень, 2003 р.

мувалися нові підходи до використання пам'яток військової історії з метою патріотичного виховання воїнів Збройних Сил України, прилучення громадян до національної військово-історичної спадщини, їх патріотичного виховання та єдності суспільства.